

ТЕМА 5. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ

1. Поняття, ознаки і значення об'єктивної сторони.
2. Діяння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу: поняття та ознаки. Дія та бездіяльність.
3. Суспільно небезпечні наслідки: поняття, види та значення.
4. Причинний зв'язок між діянням та суспільно небезпечними наслідками.
5. Інші факультативні ознаки об'єктивної сторони.

1. Об'єктивна сторона складу КП – це зовнішня сторона КП, що характеризується суспільно-небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно-небезпечним наслідком, причинним зв'язком між дією та наслідком, місцем, часом, обстановкою, способом, знаряддями та засобами вчинення КП.

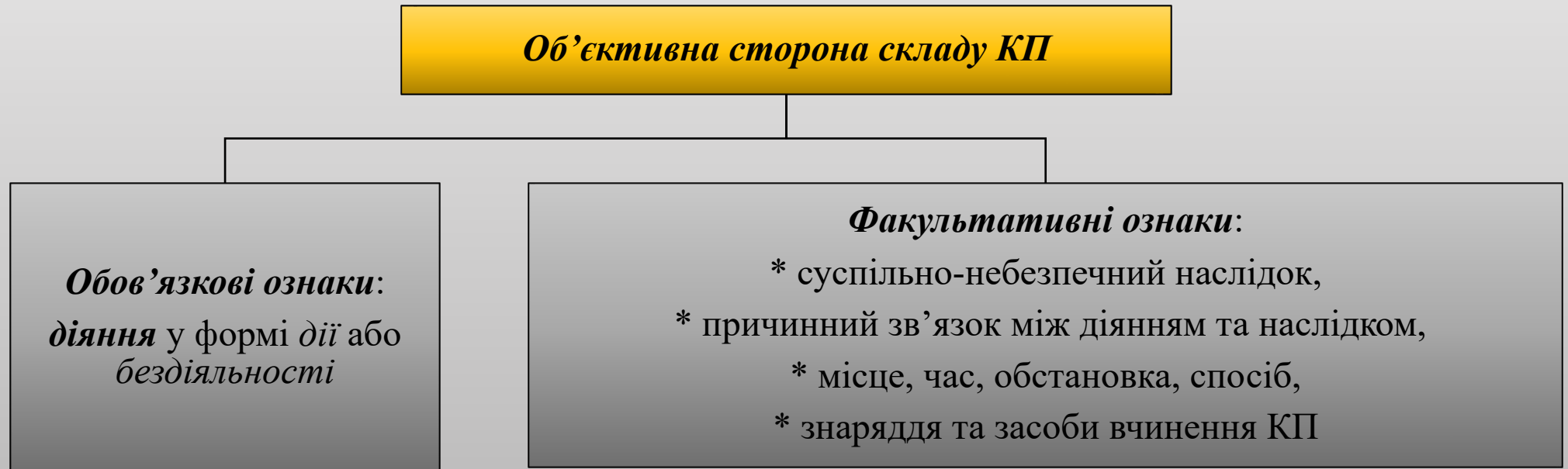
Ознаки об'єктивної сторони поділяються на дві групи: обов'язкові та факультативні.

До *обов'язкових ознак* належить діяння у формі дії або бездіяльності.

До *факультативних ознак* належать суспільно-небезпечний наслідок, причинний зв'язок між діянням та наслідком, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення КП.

Але якщо факультативні ознаки **прямо вказані в диспозиції** кримінально-правової норми, то вони **набувають значення обов'язкових**

Об'єктивна сторона є елементом складу КП і тому є підставою кримінальної відповідальності

Об'єктивна сторона є одним з показників ступеня суспільної небезпеки кримінального протиправного діяння, визначає характер заподіяної шкоди об'єкту кримінально-правової охорони. Тому *об'єктивна сторона враховується при криміналізації діянь*.

Завдяки об'єктивній стороні можна відмежовувати одне КП від іншого

2. Суспільно небезпечне діяння є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони.

Діяння – це суспільно-небезпечний, протиправний, конкретний, усвідомлений та вольовий акт поведінки людини.

Кримінальне протиправне діяння (дія чи бездіяльність) є завжди свідоме та вольове, тому вчинення його неосудною особою виключає кримінальну відповідальність.

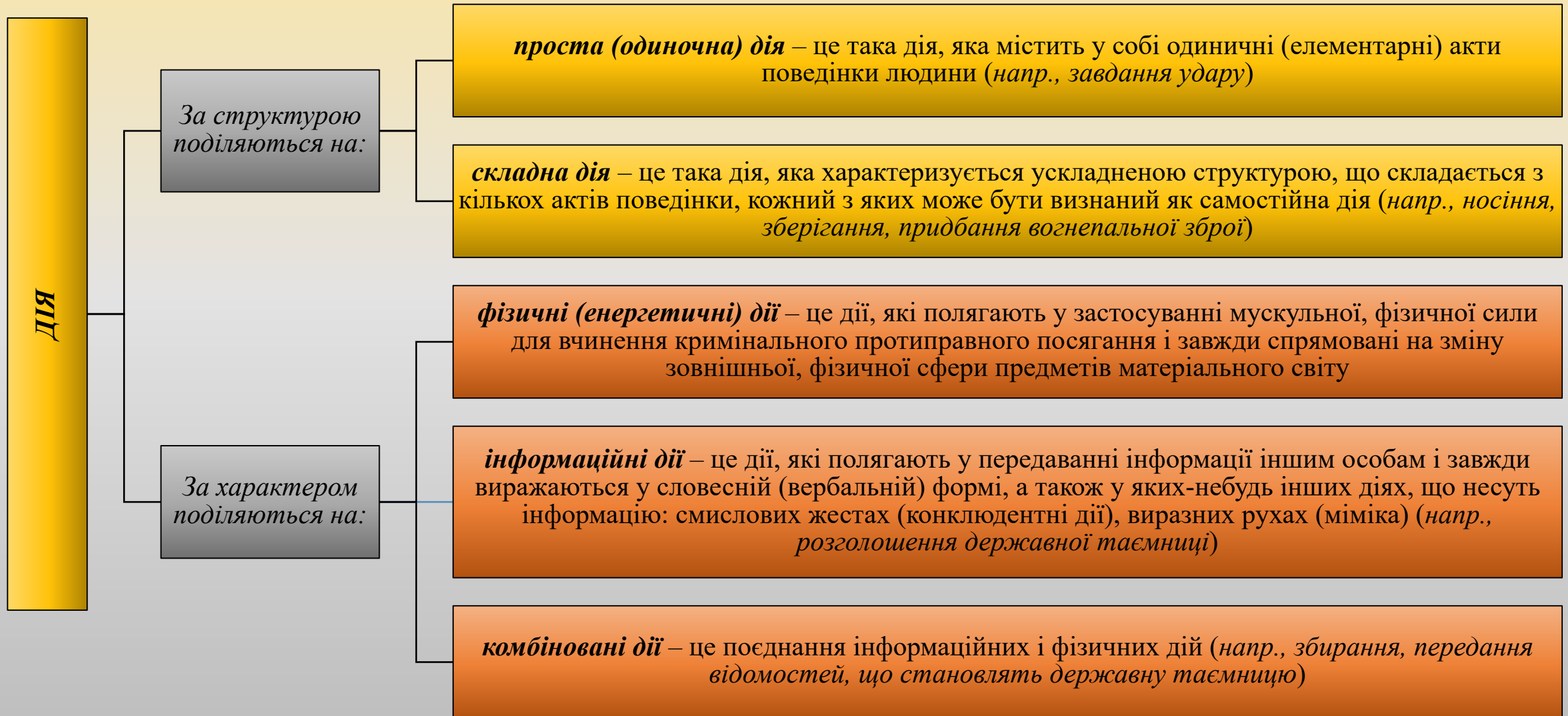

Діяння виражається у формі *дії* або *бездіяльності*

Переважає більшість КП вчинюється дією

Дія – це активна (рух тіла), свідома, суспільно-небезпечна, протиправна поведінка суб'єкта.

Бездіяльність – це пасивна форма поведінки особи, що полягає у не вчиненні нею конкретної дії (дій), які вона повинна була і могла вчинити в конкретних умовах.

наприклад, ст. 135 КК «Залишення в небезпеці», ст. 164 КК «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст. 212 КК «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)», ст. 335 КК «Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу» та багато ін.

Обов'язок діяти певним чином може впливати з:

- закону чи підзаконного акта (*наприклад, обов'язок нести військову службу*);
- родинних відносин (*наприклад, обов'язок батьків утримувати неповнолітніх дітей*);
- професійних або службових функцій (*наприклад, обов'язок лікаря надавати медичну допомогу*);
- з договору (*наприклад, порушення обов'язків щодо охорони майна*);
- із попередньої поведінки особи, якщо вона своїми діями створює небезпеку для іншої особи і тому зобов'язана надати їй допомогу (*наприклад, залишення в небезпеці*).

Свідоме невиконання цих обов'язків за наявності реальної можливості їх виконати тягне за собою кримінальну відповідальність за відповідними статтями КК України.

Ряд КП може вчинятися як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності

наприклад, ст. 237 КК «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення» – ухилення від проведення або неналежне проведення заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення, ст. 367 КК «Службова недбалість» – невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків

Особа не несе кримінальної відповідальності, якщо вона вимушена діяти під впливом непереборного фізичного примусу, психічного примусу, непереборної сили

Непереборна сила – це дія стихійних сил природи, механізмів, людей, звірів та інших надзвичайних факторів (наприклад, техногенна катастрофа), через які особа позбавлена реальної можливості виконати покладений на неї обов'язок.

Непереборний фізичний примус – це такий протиправний фізичний вплив однієї людини на іншу (насильство – застосування фізичної сили, заподіяння ударів, побоїв, тілесних ушкоджень тощо), що цілком пригнічує волю особи, яка зазнала насильства, внаслідок чого вона була позбавлена можливості вибрати бажаний варіант поведінки і вчинила в результаті такі рухи, якими було заподіяно шкоду іншій особі, або не вчинила тих дій, які вона була вчинити в даній ситуації.

Психічний примус, тобто вплив на свідомість людини з метою змусити її вчинити КП за допомогою погроз (вбивством, зґвалтуванням, заподіянням тілесних ушкоджень, знищенням майна, погрози-шантажу тощо), та **фізичний примус**, внаслідок якого особа зберігала можливість керувати своїми діями (*переборний фізичний примус*), виключають кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, лише якщо особа, яка зазнала такого впливу, перебувала у стані крайньої необхідності (ч. 2 ст. 40 КК).

3. Суспільно-небезпечні наслідки відносяться до факультативних ознак об'єктивної сторони складу КП.

Суспільно-небезпечні наслідки – це шкода, яка заподіюється кримінальним протиправним діянням суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, або реальна загроза заподіяння такої шкоди. Шкода може бути: матеріального і нематеріального характеру.

- До *матеріальних наслідків* відноситься шкода: особистого (фізичного) характеру, майнова та моральна.
- До *нематеріальних наслідків* відноситься шкода: політичного, організаційного та соціального характерів.

Залежно від виду безпосереднього об'єкта, якому заподіюється КП шкода, наслідки поділяються на:

основні (це такі наслідки, які характеризують шкоду, що заподіюється основному безпосередньому об'єкту КП)

додаткові (це такі наслідки, що заподіюється додатковому безпосередньому об'єкту кримінального протиправного посягання)

додатково обов'язкові (це такі наслідки, які мають місце завжди, у всіх випадках при вчиненні певного КП) (при розбої – майнові + особисті)

додатково факультативні (це такі наслідки, що можуть мати місце, але їх може й не бути при вчиненні певного КП) (при хуліганстві – соціальні + майнові)

Залежно від того, обов'язковими чи необов'язковими ознаками об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, всі КП поділяються на:

КП з формальним складом – це КП, в яких суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Такі КП вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених у законі дій (ч. 1 ст. 189 КК «Вимагання»).

КП з матеріальним складом – це КП, в яких суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. КП вважається закінченим з моменту настання наслідків, вказаних у диспозиції статті КК України (ч. 3 ст. 185 КК «Крадіжка» – крадіжка, що завдала значної шкоди потерпілому).

У КК суспільно небезпечні наслідки як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу конкретного КП позначаються по-різному:

■ зустрічаються диспозиції норм КК, в яких суспільно небезпечне діяння та його наслідок описуються одним і тим же поняттям;

наприклад, у ст. 194 КК «Умисне знищення або пошкодження майна» і ст. 196 КК «Необережне знищення або пошкодження майна» йдеться про знищення або пошкодження майна; вбивство з об'єктивної сторони – це згідно з ч. 1 ст. 115 КК протиправне заподіяння смерті іншій людині

■ іноді у тексті КК для позначення суспільно небезпечних наслідків використовується термінологія, яка вживається у техніці, медицині, інших сферах життєдіяльності людини;

наприклад, у ч. 2 ст. 134 КК «Незаконне проведення абортів або стерилізації» фігурує такий наслідок незаконного проведення абортів, як безплідність, а в ч. 1 ст. 277 КК «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів» – такий наслідок пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів як аварія поїзда або судна. Ознаки тілесних ушкоджень, названі у ст.ст. 121-125, 128 КК, знаходять детальну конкретизацію у Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень

■ не рідкістю є використання оціночних понять. Інколи труднощі встановлення оціночних ознак, які позначають суспільно небезпечні наслідки, спонукають законодавця здійснювати їх тлумачення;

наприклад, у ч. 5 ст. 152 КК «Звалтування» вказується на тяжкі наслідки звалтування, а в ч. 3 ст. 204 КК «Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів» – на отруєння людей.

Так, у примітці до ст. 248 КК «Незаконне полювання» роз'яснюється, що слід розуміти під істотною шкодою як ознакою об'єктивної сторони незаконного полювання

■ своєрідним суспільно небезпечним наслідком є підстави вважати саму по собі реальну можливість настання тяжких наслідків (створило небезпеку), яка передбачена у деяких нормах чинного КК як ознака закінченого складу КП.

наприклад, ст.ст. 239 КК «Забруднення або псування земель», 240 КК «Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин», 267 КК «Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами», 272-277 КК «КП проти безпеки виробництва»

4. Теорія кримінального права розглядає причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком з позиції філософії. Тому, **причинний зв'язок** – це зв'язок, який об'єктивно існує між діянням (причиною) і суспільно-небезпечним наслідком (наслідком), коли діяння породжує настання суспільно-небезпечного наслідку.

Ознаки причинного зв'язку:

- це об'єктивно існуючий зв'язок між причиною (діянням) і наслідком;
- причина (діяння) повинно передувати наслідку;
- причина (діяння) повинна зумовлювати наслідок;
- діяння перебуває в причинному зв'язку з наслідком, якщо воно з неминучістю спричиняє настання цього наслідку.

Необхідний причинний зв'язок –

це такий причинний зв'язок, який відбиває закономірності розвитку об'єктивного світу, коли причина сама у собі містить реальну можливість настання певного наслідку
(ст. 115 КК «Умисне вбивство»)

При випадковому причинному зв'язку

наслідки не породжуються закономірним розвитком діяння людини. Наслідок є результатом випадкового збігу обставин, він не є результатом внутрішнього розвитку діяння, а викликається іншими причинами й обставинами
(ст. 119 КК «Вбивство з необережності»)

При опосередкованому причинному зв'язку

суб'єкт заподіює суспільно-небезпечне діяння, застосовуючи різні механізми, використовуючи тварин або поведінку інших осіб

5.

Місце вчинення КП – це певна територія, на якій вчинюється КП та настають суспільно-небезпечні наслідки

ст. 407 КК «Самовільне залишення військової частини або місця служби» – військова частина або місце служби

Час вчинення КП – певний проміжок часу, протягом якого скоюється КП

ст. 117 КК «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини» – під час пологів або відразу після пологів

Спосіб вчинення КП – це сукупність прийомів і методів, що використовуються при вчиненні КП

ст. 190 КК «Шахрайство» – обман чи зловживання довірою

Засоби вчинення КП – це предмети матеріального світу, які полегшують чи прискорюють вчинення КП, або є необхідними для його вчинення

ст. 353 КК «Самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи» – використання форменого одягу чи службового посвідчення працівника правоохоронного органу

Знаряддя вчинення КП – це предмети, за допомогою яких виконується об'єктивна сторона складу КП

ст. 296 КК «Хуліганство» – вогнепальна або холодна зброя чи інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень

Обстановка вчинення КП – це об'єктивні умови, в яких вчиняється КП

ст. 402 КК «Непокора» – в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці

Інші факультативні ознаки об'єктивної сторони